

کشورهای شکست‌خورده، چالش‌های نوپدید دیپلماسی دفاعی؛

تهدید نظامی یا فرصت جدید

سید محسن میرحسینی*

استادیار، دانشگاه یزد، دانشکده حقوق و علوم سیاسی

ایرج رحیم پوراصل

دانشجوی کارشناسی ارشد مطالعات منطقه‌ای، دانشگاه یزد

چکیده

استفاده روزافزون از توانمندی‌های نظامی دفاعی، یکی از تغییرات عمده در الگوهای دیپلماسی در اوایل دهه ۱۹۹۰ بود. اما ظهور آنها، نه از طریق نقش سنتی‌شان در راستای تقویت قابلیت‌های نظامی، بلکه به‌عنوان ابزاری جهت ایجاد روابط مسالمت‌آمیز با رقبای متخاصم احتمالی یا قدیمی بود. پژوهش حاضر درصدد بررسی تهدیدهای نوپدید ناشی از خلاء قدرت در کشورهای ناکارآمد و بررسی ظرفیت‌های دیپلماسی دفاعی جهت مقابله با تهدیدهای نوپدید است. لذا این پژوهش درصدد پاسخ به این سوال است که؛ آیا دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران از ظرفیت‌های لازم جهت مقابله با تهدیدهای نوپدید را دارد یا خیر؟ و جهت تبیین موضوع سه کشور افغانستان، پاکستان و یمن مورد بررسی قرار گرفته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که این کشورها دارای پنج نقطه مشترک هستند؛ یک؛ هر سه کشور، نه کنترلی بر جمعیت خود دارند، نه توانایی تامین امنیت داخلی و خارجی، دو؛ هر سه کشور در ردیف‌های بالای فهرست شاخص کشورهای شکننده جهان قرار دارند. سه؛ آنها همواره با حضور گروه‌های افراطی، در چالش هستند. چهار؛ اعلام وفاداری گروه‌های تروریستی هر سه کشور به داعش، پنج؛ هر سه کشور در معرض خطر استقرار سازمان‌های تروریستی فراملی در داخل مرزهای‌شان هستند. بنابراین جمهوری اسلامی ایران با تکیه بر ظرفیت‌های دیپلماسی دفاعی خود و برقراری روابط مسالمت‌آمیز با قدرت‌های منطقه‌ای می‌تواند با تهدیدات نوپدید مقابله کند. پژوهش حاضر از نوع توصیفی تحلیلی است و از نظر داده‌های مورد بررسی و با روش کتابخانه‌ای انجام شده است.

کلید واژه‌ها

جمهوری اسلامی ایران، دیپلماسی دفاعی، تهدید نوپدید، کشور ناکارآمد.

* Email: m.mirhossaini@yazd.ac.ir.

بیان مسئله

در دوران پس از جنگ سرد دو تحول کلیدی ظهور تهدیدهای نوپدید و ازدیاد سازمان‌های غیردولتی در امنیت بین‌المللی محوریت داشت (Krahmann, 2005: 199). عوامل متعددی در ظهور تهدیدات نوپدید مورد شناسایی واقع شده‌اند؛ الف: فشارهای مال؛ جهت دستیابی به بهروری، عملکردهای امنیتی دولت برون‌سپاری و خصوصی‌سازی می‌گردد، ب: افزایش آگاهی از مسائل جهانی و تهدیدات نوپدید؛ جرائم فراملی، تروریسم و مهاجرت که از طریق مشارکت بین‌المللی قابل برطرف شدن می‌باشد، ج: جهانی‌شدن؛ بویژه تماس‌های فراملی روبه‌تزايد، که به‌عنوان عوامل ایجادکننده یا تشدیدکننده این مسائل می‌باشد (Krahmann, 2005: 12). دیپلماسی دفاعی عبارت است از؛ انجام مذاکرات و ایجاد روابط بین‌ارتش‌ها، توسط دیپلمات‌های نظامی، که هدف از آن تأثیرگذاری بر محیطی است که نیروی نظامی در آن فعالیت می‌کند (عسگری و دیگران، ۱۳۹۲: ۲). مهم‌ترین ویژگی دیپلماسی پیش‌گیرانه و دفاعی، توسعه فضای اعتماد در میان کشورها است (Fetic, 2014: 11) و هدف اساسی سیاست دفاعی، صیانت از کشور در برابر تهاجم می‌باشد که اغلب به‌معنای آمادگی برای بدترین سناریو، می‌باشد (Cotterly & Forster, 2004: 18). بنابراین، دیپلماسی دفاعی به‌معنای استفاده مشترک از نیروهای مسلح و زیرساخت‌های مربوط به زمان صلح به‌عنوان ابزار سیاست خارجی و امنیتی می‌باشد (Constantinou, Kerr & Sharp, 2013: 592). اگر دیپلماسی دفاعی به‌عنوان ابزاری برای ایجاد اعتماد متقابل با دشمن بالقوه باشد، گشایش در سیاست دفاعی و نظامی، می‌تواند در دستیابی به این هدف موثر باشد (Cotterly & Forster, 2004: 18). واژه چالش اغلب در خصوص مسائل امنیتی و جهانی بکار می‌رود، ولی بندرت این واژه تعریف شده و در بسیاری از موارد مترادف تهدید استفاده شده است و اشاره به چالش‌های امنیتی نوپدید و غیرسنجی، به‌عنوان دغدغه اصلی محیط امنیتی پس از جنگ سرد دارد (Brauch et al, 2001: 66). چالش‌های امنیتی به‌واسطه گسترش تسلیحات کشتار جمعی، خشونت بازیگران غیردولتی و احتمال وجود کشورهای شکست‌خورده و رژیم‌های بی‌ثبات در منطقه ایجاد می‌شود (Kane & Murauskait, 2014: 91). با توجه به ازدیاد چالش‌ها در خاورمیانه، [ایران در] خاورمیانه با چالش‌های بزرگی احاطه شده است، که امنیت و منافع ملی آن را به مخاطره می‌اندازد. رابطه میان دیپلماسی و جنگ چیست؟ دیپلماسی به؛ خادم جنگ، امپریالیسم و یا هر دو معروف بود، و اهمیت تاریخی خود را با قاعده‌مندسازی مذاکرات بدست آورد (Berridge, Soper & Otte, 2001: 1) دیپلماسی معاصر به مسائلی چون؛ مدیریت نظامی و امنیت، محدودسازی و کاهش مناقشات و همچنین کنترل تسلیحات پرداخته (Pigman, 2010: 138) و درصدد حفظ روابط صلح‌آمیز میان واحدهای سیاسی می‌باشد و از طریق مذاکره روابط بین‌الملل را مدیریت می‌کند (Nicholson, 1963: 4). در کشورهای جدید جهان، به‌ویژه در جنوب آسیا، خاورمیانه و آفریقا، مسئله، جنگ بین دولت‌ها نیست، بلکه مسئله جنگ درون دولت‌هاست و قرابت تمام این جنگ‌های داخلی مواردی چون؛ میراث استعمار، جوامع چند قومی، سرکوب سیاسی، قومی یا مذهبی گروه‌ها، فساد دولت و فقدان مشروعیت، نهادها و زیرساخت‌های ضعیف کشور و درگیری‌های خارجی می‌باشد؛ همچنین؛ مناقشات بر سر منابع، تجارت تسلیحات، تخریب محیط‌زیست، احساس محرومیت نسبی، درآمدهای رکودی یا تنزلی می‌باشد (Cooper, Heine & Thakur, 2013: 447). خلاء امنیتی موجود در کشورهای شکست‌خورده (سومالی، کنگو در آفریقا، یمن، پاکستان، افغانستان، سوریه و عراق در آسیا) به سرعت توسط شبه نظامیان محلی، جنگ‌سالاران یا جنبش‌های افراطی مذهبی پر می‌شوند (Cooper, Heine & Thakur, 2013: 449). تهدید تبدیل به یک هراس بی‌شکل یک تهدید ناشناخته، یک تهدید درحال نمو، یک دشمن نامرئی، و دشمنی که در سایه پنهان می‌شود، شده است و به

دلیل بی‌نام بودن تهدید، احتمال دارد اهل هر جایی باشد (Clark, 2003: 21). تهدیدات نوپیدی که تروریسم بین‌المللی به امنیت وارد می‌کند شامل آخرین تغییرات در ماهیت مناقشات می‌باشد (Sharp & Agboluaje, 2004: 7). مانند: امنیت سایبری که تبدیل به یکی از مهم‌ترین موضوعات ملی و بین‌المللی شده است، تروریست‌های سایبری، فعالیت‌های جنایتکارانه را به صورت مجازی تقریباً در هر نقطه از جهان انجام می‌دهند. در نتیجه، آنچه که شامل امنیت و تهدید می‌شود و آنچه که به‌عنوان پاسخ به تهدید نوپدید خواهد بود، باید ارزیابی مجدد گردد و این چالشی است که، امروزه کشورها با آن مواجه هستند.

پژوهش حاضر با هدف بررسی پتانسیل دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با تهدیدهای نوپدید، به بررسی ظرفیت‌های آن جهت مقابله با تهدیدات و همچنین به بررسی علل فعالیت سازمان‌های تروریستی فراملی در کشورهای ناکارآمد می‌پردازد، لذا این پژوهش درصدد پاسخ به این سوال است که: آیا دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران ظرفیت‌های لازم جهت مقابله با تهدیدهای نوپدید را دارد؟ و اینکه، آیا ضعف‌های حاکمیتی کشورهای ناکارآمد، علت فعالیت سازمان‌های تروریستی فراملی در درون مرزهای آن‌ها می‌باشد؟ و فرضیه این پژوهش بر این اساس استوار است که: دستگاه‌های دیپلماسی جمهوری اسلامی ایران با جهت‌گیری‌های صحیح در راستای منافع و امنیت ملی قادر به مقابله با تهدیدات نوپدید خواهد بود. پژوهش حاضر از نوع توصیفی تحلیلی است و از نظر داده‌های مورد بررسی با روش کتابخانه‌ای انجام شده است.

در این پژوهش کشورهای شکننده، ناکارآمد و شکست‌خورده هم به‌عنوان تهدیدهای نوپدید و هم به‌عنوان منبع تهدیدات در نظر گرفته شده‌است، چرا که خلاء قدرت موجود در آنها موجب می‌شود این کشورها به‌صورت بستر مناسبی برای فعالیت‌های سازمان‌های تروریستی عمل کنند و بدین ترتیب این کشورها نه تنها امنیت منطقه‌ای را تهدید می‌کنند بلکه هزینه‌های گزاف اقتصادی، نظامی و سیاسی نیز به سایر کشورهای منطقه تحمیل می‌کنند.

مبانی نظری

امنیت، عمدتاً با رقابت‌های منطقی ابرقدرت‌ها تعریف می‌گردد. پس از جنگ سرد و با از هم پاشیدن بسیاری از قوانین، روابط قدرت و پارادایم‌ها عرصه مطالعات امنیتی نیز با چالشی جدی روبرو شد (Jacoby & Sasley, 2002: 3) و خاورمیانه به‌عنوان یک منطقه مهم راهبردی، حائز گردید. ترکیبی از عوامل جدید مانند: گسترش خارج کنترل فن‌آوری، افزایش شکاف بین کشورهای غنی و فقیر و انقلاب اطلاعات شرایط امنیتی جدیدی را در این منطقه ایجاد کرد که موجب بروز تهدیدات امنیتی نوپدید گردید. مطالعات امنیتی در این منطقه حاکی از آن است که: عمده مفاهیم دیپلماتیک و راهبردی امنیتی، مانند حفاظت فیزیکی دولت ملت‌ها در برابر تهدیدات نظامی خارجی، اروپایی‌محور هستند و در بسیاری از موارد در کشورهای در حال توسعه غیرغربی کاربردی ندارند (Jacoby & Sasley, 2002: 10). اختلافات داخلی کشورهای کوچک در سال‌های اخیر مهم‌ترین عامل وقوع جنگ بود (Steiner, 2004: 3). جنگ و سایه جنگ در مرکز دیپلماسی بین کشورها قرار داشت (Sending, Pouliot & Neumann, 2011: 226). دیپلماسی دفاعی به‌عنوان یک ابزار تعامل راهبردی با دشمنان بالقوه به‌طور اجتناب‌ناپذیری شامل ایجاد توازن بین اعتمادسازی و شفافیت از یک طرف و بنای یک فرایند معامله‌به‌مثل از طرف دیگر می‌باشد (Cotter & Forster, 2004: 18). موفقیت دیپلماسی دفاعی به‌عنوان ابزار جلوگیری از تعارض، بستگی به‌میزان روابط سیاسی بین کشورها دارد و در صورت وجود تفاوت‌های سیاسی ماهوی، احتمالاً از طریق، دیپلماسی دفاعی نتوان به آنها غلبه کرد (Cotter & Forster, 2004: 28).

تغییر مفهوم امنیت، تهدیدات نوپدید و پاسخ‌ها

تا یک دهه پیش امنیت ملی مترادف با دفاع بود. ولی امروز امنیت به معنایی بیش از توانمندی صرف نظامی می‌باشد (Sharp & Agboluaje, 2004: 9). امروزه امنیت در درجه اول در ابعاد غیرنظامی در نظر گرفته می‌شود و تهدیدات امنیتی نیز بالطبع به صورت غیرنظامی و شامل مواردی چون؛ حکومت‌های بی کفایت، فساد، جرائم سازمان یافته، مرزهای ناامن، قاچاق (تسلیحات، مواد مخدر، تجارت کالاها، قاچاق و انسان) مناقشات قومی مذهبی، اشاعه تسلیحات کشتار جمعی، کمبود منابع طبیعی (آب) و البته تروریسم بین‌المللی در نظر گرفته می‌شود (Sharp & Agboluaje, 2004: 10). جمهوری اسلامی ایران تقریباً در ابعاد گوناگون با این تهدیدات روبرو می‌باشد و هر یک از آنها نیاز به پاسخ مناسبی دارد. که ارزیابی امنیتی جمهوری اسلامی ایران را بسیار پیچیده ساخته است. صرف زمان و هزینه در خصوص امنیت ملی زمانی قابل توجه خواهد بود که امنیت تبدیل به الویت اول یک جامعه گردد. بزرگترین شکاف در نیازهای امنیتی جدید، بین جمهوری اسلامی ایران و کشورهای منطقه خاورمیانه وجود دارد و حتی در میان کشورهای عربی منطقه خلیج فارس نیز تفاوت‌های جدی وجود دارد (Sharp & Agboluaje, 2004: 10).

تهدیدات نوپدید و امنیت

امروزه، تهدیدات امنیتی مستلزم پاسخ‌های نظامی متفاوتی می‌باشند و کشورها با دفاع انفعالی یا اقدامات حفاظتی نمی‌توانند با تهدیدات مواجه شوند (Sharp & Agboluaje, 2004: 10). در قالب استراتژی جنگ پیش‌دستانه و پیش‌گیرانه تغییر عمده‌ای در دفاع بوجود آمده است (قاسمیان و فلاح‌نژاد، ۱۳۸۷: ۱۱۸). امروزه نیروهای نظامی جهت مقابله با کشورهای که تهدیدات از آن‌ها سرچشمه می‌گیرند، مجبور به خروج از مرزها هستند (Sharp & Agboluaje, 2004: 11). چرا که عدم درک زمان و اقدام مناسب، عملاً منجر به تضعیف توانمندی‌ها یا نابودی می‌شود (یزدان‌فام، ۱۳۸۶: ۳۸۳). امروزه، تروریسم تنها یکی از تهدیدات امنیتی می‌باشد و بنا به دلایل ویژه‌ای، در برخی کشورها در مقایسه با سایر کشورها، خطر بسیار بزرگی تلقی می‌شود (Sharp & Agboluaje, 2004: 12). یکی از اصلی‌ترین تهدیدات نوپدید امنیتی، جرائم سازمان یافته فراملی می‌باشد، ماهیت فراملی چنین عملیات‌های غیرقانونی، عنصر کلیدی می‌باشد. تروریست‌ها عموماً دارای اهداف سیاسی می‌باشند (Fonseca & Rosenm, 2017: 17). راهبرد سیاسی تروریست‌ها این است که کشورها را از طریق ایجاد هراس در بخش‌های غیرنظامی جامعه، وادار به پذیرش تغییرات سیاسی یا اجتماعی می‌کنند (Clarke, 2003: 7). این گروه‌های جنایتکار، از خشونت سیستمیک به منظور دستیابی به اهداف‌شان بهره می‌برند (Fonseca & Rosenm, 2017: 17). اغلب میان جرائم سازمان یافته و تروریسم که شامل قاچاق مواد مخدر می‌شود، ارتباط وجود دارد و تفاوت کلیدی میان گروه‌های جرائم سازمان یافته و سازمان‌های تروریستی، در ارتباطی است که این گروه‌ها، با دولت دارند. سازمان‌های قاچاق مواد مخدر به منظور بدست آوردن پول، نمی‌توانند دولت را از بین ببرند، چراکه برای بقا نیازمند دولت هستند (Fonseca & Rosenm, 2017: 18). در حالی که سازمان‌های تروریستی تلاش می‌کنند دولت را ساقط کنند.

دیپلماسی دفاعی-نظامی

دیپلماسی دفاعی چیست؟ استفان بلانک، معتقد است که این ایده در اروپا پس از جنگ سرد ظاهر شد و ریشه‌های دیپلماسی دفاعی اغلب به بازنگری راهبرد دفاعی بریتانیا در سال ۱۹۹۸ برمی‌گردد. در آسیا، نیز تعدادی از کشورها این مفهوم را اقتباس کرده و در سیاست امنیت ملی خود استفاده کردند. دیپلماسی دفاعی، با رشد سریعی که در تعاملات دوجانبه و چندجانبه، جهت گردهم آوردن پرسنل نظامی و مقامات دفاعی صورت گرفت، پیشرفت‌های زیادی کرد

(Tow & Taylor, 2013: 116). دیپلماسی نظامی شامل ایجاد ارتباطات دو یا چندجانبه میان مقامات ارشد دفاعی نظامی، وابسته نظامی، توافقنامه‌های همکاری دفاعی مشترک و... می‌باشد (Swistek, 2012: 82).

تهدیدهای نوپدید

امنیت و منافع ملی جمهوری اسلامی ایران، با تهدیدات نوپدید مانند تروریسم جهانی به چالش کشیده شده است. تهدیدات نوپدید فراروی کشور، دارای ماهیت فراملی بوده و عمدتاً گروه‌های همچون داعش می‌باشند که با عبور از مرز سوریه و عراق، اقدامات تروریستی انجام می‌دهند (Dawoody, 2016: 155). در جهانی که در آن استیلای سازمان‌های تروریستی در هر و یا همه مراکز قدرت جهان غالب می‌باشد، جمهوری اسلامی ایران مصئون از خطر نخواهد بود. تقریباً یک دهه طول کشید تا ماهیت واقعی تهدیدهای نوپدید آشکار گردد (Kaufman, 2007: 12). تغییرات تکنولوژیکی سریع و متناوب می‌تواند عامل بروز تغییراتی در دکترین امنیت ملی با ایجاد تهدیدها و فرصت‌های جدید باشد. گسترش این تکنولوژی‌های جدید بطور سنتی کشورهای ضعیف و بازیگران غیردولتی را بطور بی‌سابقه‌ای توانمند ساخته است. گسترش اطلاعات قابلیت‌های جنگی، تهدیدات نوپدیدی را پیش‌روی جوامع و نیروهای نظامی پیشرفته‌تر قرار داده است (Goldman, 2008: 51). نه تنها نمی‌تواند از بازنگری در راهبرد منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای مواجه با تهدیدات نوپدید چشم‌پوشی کند بلکه باید به دنبال فرصت‌های جدیدی که شرایط دینامیک و متغیر جهان سیاست را به‌همراه دارند، باشد، امروزه تهدیدات نوپدید فقط شامل شرق آسیا و خاورمیانه نمی‌شود، بلکه اروپا نیز می‌باشد (Kaufman, 2007: 12).

دولت‌های ناکارآمد و گروه‌های تروریستی

آیا گروه‌های تروریستی به‌طور ذاتی به کشورهای ضعیف، به‌عنوان سرزمینی ایده‌آل جهت نفوذ و ادامه فعالیت جذب می‌شوند؟ با توجه به موقعیت‌های که گروه‌های تروریستی امروزه عمده عملیات‌های خود را انجام می‌دهند، تقریباً این نتیجه‌گیری را آسان می‌کند که کشورهای ضعیف‌تر نسبت به حمله شبکه تروریستی به‌دلیل عوامل متعدد بسیار مستعدتر می‌باشند (Piazza, 2008: 47).

از نظر تئوری، این احتمال وجود دارد که، کشورهای ناکارآمد و شکست‌خورده پرورش‌دهنده گروه‌های تروریستی باشند. سه دلایل برای این نتیجه‌گیری وجود دارد، الف؛ دولت‌های ناکارآمد و شکست‌خورده به‌دلیل عدم‌توانایی اعمال قدرت در داخل کشور، ظرفیت‌های لازم جهت اجرای قانون را ندارند و تبدیل به مناطق مطلوب عملیاتی می‌شوند؛ زیرا گروه‌های تروریستی، عمدتاً بدون کنترل دولت میزبان، با نفوذ در داخل خاک آنها، قادر به انجام عملیات هستند و در صورت وجود تشکیلات فعال حکومتی، مقامات سیاسی عمدتاً چنین مواردی را نادیده می‌گیرند؛ یا در موارد افراطی‌تر، برای تروریست‌ها حمایت‌های دولتی فراهم می‌کنند. ب؛ کشورهای شکست‌خورده پتانسیل عظیم منابع را در اختیار گروه‌های تروریستی قرار می‌دهند، زیرا آنها منابع سرشاری از شهروندان ناراضی، بیگانه و خائن دارند، که خشونت‌های سیاسی برای آنها رفتاری پذیرفته شده می‌باشد. ج؛ کشورهای شکست‌خورده فاقد «نشانه‌های بیرونی حاکمیت» هستند، تا با کاربرد آن محدودیت‌های قانونی در برابر مداخلات سایر کشورها، ایجاد کنند. مقامات فاسد دولتی اغلب با بهره‌برداری از این نشانه‌ها، اسناد قانونی مانند گذرنامه، ویزا و گواهینامه‌های کاربرنهایی جهت واردات و صادرات اسلحه، در مقابل پول، پشتیبانی سیاسی و حفاظت فیزیکی، در اختیار تروریست‌ها قرار می‌دهند (Piazza, 2008: 472). تروریسم یک پدیده محلی است؛ که در ساختارها یا نهادهای محلی حکومت، توسط گروه‌های محلی هدایت می‌شود (Newman, 2007: 464).

بدون شک، اقدام جامعه بین‌المللی برای توقف عملیات‌های تروریستی، در کشوری که مداخله خارجی را نمی‌پذیرد با مشکل مواجه خواهد شد. با وجود این، تلاش‌ها و همکاری‌های دیپلماتیک نظامی دفاعی بین دولت‌های ایران، آمریکا و افغانستان یا ایران، آمریکا به‌علاوه ائتلاف جهانی و عراق و ایران، ترکیه، عربستان سعودی، روسیه، آمریکا، و سوریه حاکی از آن است که، دولت‌های ناکارآمد همیشه مخالف کمک‌های خارجی نیستند، به‌ویژه هنگامیکه کشور ناکارآمد اقدام جامعه بین‌المللی را تنها راه دستیابی به ثبات و امنیت ملی خود تلقی می‌کند. هر چند طراحی ارتباط بین گروه تروریستی فراملی و دولت‌های شکست‌خورده به‌طور مستقیم قابل اجرا به‌نظر می‌رسد، ولی تجزیه و تحلیل موضوع با یک روش دقیق مشکل می‌باشد و شواهد قابل توجهی برای چالش کشیدن این رابطه وجود دارد (Newman, 2007: 464). گروه‌های تروریستی از درون کشورهایی که دارای دولت‌های قوی، با ثبات و دارای سیستم‌های گوناگون حکومتی هستند پا به‌عرصه می‌گذارند و از طریق آنها بهره‌برداری می‌شوند (National Post, 2014: 17).

تروریسم فراملی و دولت‌های ناکارآمد

ناکارآمدی دولت‌ها معمولاً از تعامل طولانی مدت تعدادی از عوامل فرسایشی قوی، حاصل می‌شود و زمانی که دولتی متحمل برخی یا همه این عوامل می‌شود شاهد طغیان گروه‌های شبه‌نظامی خواهد بود که منجر به کاهش اقتدار دولت می‌گردد. به‌اعتقاد کلر مهم‌ترین ویژگی یک کشور، ظرفیت آن در راستای حفاظت از جمعیت ملی در برابر حمله خارجی و مقابله با نافرمانی‌های درونی است؛ به‌علاوه از یک دولت انتظار می‌رود که از نفوذ خارجی بدون در نظر گرفتن اینکه این تهدید از جانب یک دولت می‌باشد یا بازیگر غیردولتی، ممانعت به‌عمل آورد (Klare, 2004: 117).

زمانی که شبه‌نظامیان قومی، نیروهای جدایی‌طلب، گروه‌های چریکی، ارتش‌های جنگ‌طلب و غیره شکل می‌گیرند دولت مرکزی باید سریعاً اقدام به خلع سلاح و نابودی این نهادها کند درغیراین‌صورت، کنترل دولت بر کشور به‌سرعت از بین می‌رود (Klare, 2004: 117). به‌طور مثال، سومالی به‌عنوان میدان جنگی برای کشورهای رقیب مانند؛ اریتره، اتیوپی، سازمان‌های غیردولتی مانند اتحادیه دادگاه‌های اسلامی و سایر گروه‌های مسلح، درآمده و هیچ نهاد مرکزی وجود ندارد که بتواند امنیت مرزی و نظم داخلی در سومالی را حفظ کند (Tessman, 2007: 36). به‌واسطه شرایطی که وجود دارد سومالی به قاچاق وسیع اسلحه روی آورده و به سازمان تروریستی الشباب اجازه داده تا در مسائل ایدئولوژیکی و آموزشی با سازمان تروریستی، القاعده، رابطه برقرار سازد. سومالی با عملکرد بسیار ضعیف، در همه دوازده شاخص مربوط به کشورهای شکست‌خورده با کسب ۱۱۳/۴ امتیاز رتبه اول را دارا می‌باشد.

افغانستان از چهار معیار کشورهای شکست‌خورده فهرست پاتریک، در هر دو ردیف امنیتی و رفاه اجتماعی، دارای رتبه دوم می‌باشد (Patrick, 2011: 51) و عموماً بر این نکته اتفاق نظر وجود دارد که علائم تروریسم در افغانستان به‌وسیله طالبان در اواسط دهه ۱۹۹۰ در واکنش به هرج و مرج و جنگ‌سالاری که پس از خروج نیروهای شوروی به‌وجود آمده بود، ایجاد شده است.

کشورهای شکست‌خورده و ناکارآمد، فاقد زیرساخت‌های حکومتی لازم جهت برطرف نمودن معضلات در مرزهای خود هستند، علاوه‌بر عدم‌توانایی در تامین رفاه مردم خود، توانایی تامین امنیت داخلی را نیز ندارند، که محیطی مناسب جهت پناه‌گیری سازمان‌های تروریستی ایجاد می‌کند. نکته این است که آیا کشورهای شکست‌خورده خواهان فعالیت سازمان‌های تروریستی درون مرزهای‌شان هستند؟ یا خیر و یا این که آنها ابزار لازم برای از بین بردن این گروه‌ها را ندارند؟ افغانستان و سومالی اولین نمونه از کشورهایی هستند که فعالیت‌های تروریستی زیادی، در آنها روی داده است.

تمرکز بین‌المللی بر روی کشورهای شکست خورده

تمرکز بین‌المللی بر روی دولت‌های شکست‌خورده، نگرانی امنیتی نسبتاً جدیدی است که به دلیل حملات ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ بوجود آمده است. پس از حملات القاعده از افغانستان محاسبات استراتژیک، به طرز چشمگیری تغییر کرد (Patrick, 2007: 644). ادبیات جدیدی را در استراتژی ۲۰۰۶ امنیت ملی آمریکا، می‌توان به وضوح مشاهده کرد که از نگرانی در خصوص دولت‌های شکست‌خورده سخن می‌گوید. کشورهای ضعیف و قحطی‌زده و مناطق بدون حکمرانی نه تنها تهدیدی برای مردم خود و باری گران بر اقتصاد منطقه‌ای هستند، بلکه برای سوءاستفاده تروریست‌ها، قاتلان و مجرمان بین‌المللی نیز مستعد می‌باشند (White House, 2006: 33).

اما آیا ناکارآمدی یک گزینه است؟ رابرت راتبرگ، به نقل از استفان والت در مقاله «کشورهای شکست‌خورده در جهانی از هراس»؛ می‌نویسد که کشورهای شکست‌خورده از زمینه‌های رشد بی‌ثباتی، مهاجرت گروهی و جنایت و صادرکنندگان ترور دچار ترس هستند. وجود این نوع کشورها و بی‌ثباتی آنها، نه تنها زندگی و معیشت مردم خود را تهدید می‌کنند بلکه صلح جهانی را نیز به‌خطر می‌اندازد (Rotberg, 2003: 5).

سوریه و عراق در رتبه پانزدهم و سیزدهم کشورهای ناپایدار در فهرست شاخص کشورهای شکست‌خورده قرار دارند (The Fund for Peace, 2014) و اخیراً شاهد حضور گروه افراطی سوری قدرتمندی با نام دولت اسلامی عراق و شام (داعش) بوده‌ایم که کنترل موصل، عراق را در ماه ژوئن ۲۰۱۴ تحت اختیار داشت. سوزان رایس، معتقد است که کشورهای ناکارآمد و شکست‌خورده، مانند پناهگاهی برای سازمان‌های تروریستی هستند و محیطی برای تحکیم جای پای‌شان ایجاد می‌کنند (Brookings Institute, 2013).

تهدیدات نوپدید خاورمیانه

پس از حملات ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱، آمریکا وارد یک جنگ جهانی بر علیه ترور شد. جمهوری اسلامی ایران نیز به‌منظور تامین منافع و امنیت ملی و با رعایت اصول دیپلماسی دفاعی به کشورهای افغانستان، عراق و سوریه جهت مقابله با سازمان‌های تروریستی مانند؛ طالبان، القاعده و داعش، مشاوره‌های دفاعی نظامی ارائه کرد و موفقیت‌های چشمگیری در این جبهه‌ها بدست آورد؛ از طرفی نیز شبکه‌های تروریستی، با سقوط رهبران قدیمی و به قدرت رسیدن رهبران جدید پیوسته به سازمان‌های جدیدتر با ایدئولوژی‌ها و جاه‌طلبی‌های متفاوت تکامل می‌یافتند. در سال‌های اخیر، جهان شاهد ظهور دولت اسلامی عراق و شام بود، که تا به امروز بیشترین خطر را برای منطقه خاورمیانه به‌همراه داشته است.

دولت اسلامی عراق و شام (داعش)

در خصوص تاریخچه و نحوه ایجاد داعش اختلاف نظر وجود دارد؛ برخی استدلال می‌کنند که ظهور داعش به اوایل دهه ۱۹۹۰ برمی‌گردد؛ در حالی که اکثر محققین نخستین اقدام رسمی جهت توسعه آن را زمانی می‌دانند که ابومسعب الزرقاوی در ماه آوریل ۲۰۰۴ القاعده را در عراق تاسیس کرد (CNN, 2004). الزرقاوی مغز متفکر صدها بمب‌گذاری، آدم‌ربایی و سرقت در عراق بود. موفقیت زرقاوی در تقلید از استراتژی رهبری اسامه بن‌لادن، در ایجاد سلول‌های تروریستی نیمه خودمختار بود که در سراسر عراق، بسیاری از آنها حتی بعد از مرگ وی نیز می‌توانستند به کار خود ادامه دهند. سلول‌های تروریستی زرقاوی تحت رهبری ابویوب المصری، به رشد خود ادامه دادند، که مغز متفکر ایجاد دولت اسلامی عراق در آوریل ۲۰۰۷ بود. وی ابوعمر البغدادی، را به‌عنوان رهبر معرفی کرد. هدف المصری از ایجاد دولت اسلامی عراق، تلاش جهت تعیین یک چهره عراقی در هدایت خارجی جنبش القاعده و اتحاد گروه‌های مخالف سنی و شورشی بود (Roggio, 2010). با مرگ ابویوب المصری و ابوعمر البغدادی، رهبری به ابوبکر البغدادی، از اعضای

القاعده که قبلا در کمپ بوکا یکی از قرارگاه‌های آمریکا در جنوب عراق اسیر شده بود، رسید. ابوبکر البغدادی مسئول ادغام دولت اسلامی عراق با جبهه النصره در سوریه بود که به‌عنوان حکومت اسلامی عراق و شام شناخته می‌شد (BBC News, 2014) و به لحاظ ایدئولوژیکی، داعش یک گروه جهادی رادیکال تحت رهبری سنی است که در پی ایجاد یک خلافت منطقه‌ای (و در نهایت جهانی) از مسلمانان وفادار است که اسلام شیعی را رد می‌کنند. یکی از جنبه مهم داعش که اغلب به‌عنوان طبیعت ذاتی گروه رادیکال نادیده تلقی می‌شد، نفرت آنها از اسلام شیعی بود. این نفرت اساسا هسته‌ای برای پارادایم داعش است کل فلسفه آن به حول این ایده می‌چرخد (Shakdam, 2014). براساس گزارشات شبکه خبری ای.بی.سی و مرکز نظرسنجی و تحقیقات پهوو، حدود ۴۵-۵۵ درصد جمعیت مسلمان در عراق، شیعه می‌باشد. تحرکات داعش در عراق، به‌عنوان گامی در جهت هدف نهایی‌شان در ایجاد کشور می‌باشد (Lipka, 2014).

نظامیان داعش بیش از ۳۰، ۵۰ تا ۱۰۰ نفر تخمین زده شده بود و یک جریان پیوسته جذب داوطلبی از کشورهای سوریه، اروپا و حتی آمریکا به خود اختصاص داده بود. در مجموع تخمین زده می‌شد که داعش روزانه ۳۰۰۰۰۰۰ دلار از منابع نفت و گاز خود را از نواحی تحت کنترل در سراسر شمال عراق و سوریه به‌دست می‌آورد و حدود ۲۰۰۰۰۰۰۰۰ دلار پول نقد و دارایی در اختیار داشت (Wing & Carina, 2014). داعش در آن زمان خود را به‌عنوان یک جایگزین برتر ایدئولوژیک در درون جامعه جهادی، برای القاعده معرفی می‌کرد و عملا مشروعیت رهبر القاعده ایمان الطواهری را به چالش می‌کشید (Lister, 2014). با توجه به اینکه داعش به دنبال افزایش حضور خود در منطقه خاورمیانه بود. بنابراین باید کشورهایی را در نظر گرفت که در نزدیکی جغرافیایی حوزه‌های تحت نفوذ داعش قرار دارند تا با استفاده از شاخص کشورهای شکننده صندوق برای صلح ۲۰۱۴، کشورهایی که دارای عملکرد ضعیف هستند را شناسایی شوند زیرا احتمال دارد در معرض خطر حضور فعالان داعش در داخل مرزهای‌هایشان قرار گیرند.

می‌توان استدلال کرد اولا منطقه خاورمیانه نسبتا به‌مثابه یک کلیت عمل می‌کند. درحالی که در مقایسه با شمال شرقی آفریقا و اکثر نقاط آسیا، منطقه نسبتا پایداری به‌نظر می‌رسد؛ لازم به ذکر است که همه کشورها به استثنای کویت، عمان، بحرین، امارات متحده عربی و قطر (که در آستانه پایداری در نظر گرفته می‌شوند) با توجه به شرح ارائه شده در سمت راست نقشه، در وضعیت هشدار یا گوش به زنگ می‌باشند. پنج کشور که شامل؛ سوریه، عراق، یمن، افغانستان و پاکستان هستند. به‌عنوان کشورهای بسیار ضعیف ظاهر می‌شوند، و در حالت هشدار قرار دارند. ایران، عربستان سعودی، اردن و لبنان دولت‌های گوش به زنگ هستند، اما آمار پایداری آنها به‌مراتب بهتر از پنج کشور مذکور می‌باشد. به‌منظور محدود کردن حیطه این پژوهش، کشورهای افغانستان، پاکستان و یمن جهت بررسی احتمال تشکیل سازمان‌های تروریستی انتخاب شده‌اند و هدف پاسخ به این سوال است که آیا ایران با استفاده از دیپلماسی دفاعی قادر به مقابله با تهدیدات نوپدید ناشی از سازمان‌های تروریستی در کشورهای همجوار خود خواهد بود؟

از آنجائی که جمهوری اسلامی ایران با کاربرست اصول دیپلماسی دفاعی با دولت‌های قانونی سوریه و عراق جهت مقابله با تهدیدات نوپدید سازمان تروریستی داعش همکاری منطقه‌ای دارد و از طرفی هم داعش در آن دو کشور حضور داشت، این دو کشور در تجزیه و تحلیل قرار نمی‌گیرند. البته شاید این پرسش مطرح گردد که با توجه به نزدیکی جغرافیایی جمهوری اسلامی ایران، ترکیه و عربستان سعودی به عراق و سوریه چرا آنها برای تجزیه و تحلیل در نظر گرفته نمی‌شود؟ در پاسخ باید گفت که درست است که این نزدیکی جغرافیایی خطرات ذاتی برای آنها در منطقه، به‌همراه دارد ولی هر سه کشور عملا از حضور داعش در منطقه ابراز نارضایتی کرده‌اند و فعالانه‌ای برای کاهش نفوذ آن در منطقه

گام‌های برداشته‌اند. از طرفی هم این سه کشور قدرت‌های منطقه‌ای محسوب می‌شوند که قادر به تامین امنیت داخلی و خارجی خود می‌باشند، بنابراین آنها مورد بررسی قرار نمی‌گیرند.

افغانستان

افغانستان با توجه به داده‌های تحلیل صندوق برای صلح رتبه ششم را در میان ۱۷۸ کشور به خود اختصاص داده است. علاوه بر این، از زمان ایجاد این شاخص تاکنون، افغانستان همچنان در میان ضعیف‌ترین کشورهای جهان از نظر عملکرد قرار داشته است. افغانستان در ۲۰۰۵ رتبه یازدهم را در میان ۷۶ کشور حاشیه‌ای جهان، داشت (The Fund for Peace, 2005) و با توجه به داده‌های موسسه اقتصاد و صلح رتبه دوم را از جهت تعداد افراد کشته شده بر اثر اقدامات تروریستی به خود اختصاص داده است (The institute for economics & peace, 2015: 21). با توجه به تاریخچه شبکه‌های تروریستی که در افغانستان فعال بودند، این کشور می‌تواند به‌عنوان هدف مطلوبی برای داعش باشد. به‌ویژه طالبان، یک گروه بنیادگرای اسلامی پشتون که از ۱۹۹۶ تا ۲۰۰۱ بر آن کشور مستولی بود و به نظر می‌رسید که آمریکا اسامه بن لادن را در خلال جنگ علیه ترور تحت پوشش داشت. از زمان آغاز عملیات‌های ضد ترور آمریکا در ۲۰۰۱ تاکنون، گروه طالبان به‌شدت تحت تعقیب بودند. تا این‌که، رئیس‌جمهور اوباما حضور نظامی آمریکا در افغانستان را از ۱۰۱۰۰۰ سرباز در ۲۰۱۱ به ۳۲۰۰۰ نفر کاهش داده است، علاوه بر این، وی در ماه مه ۲۰۱۴ برنامه‌ای جهت کاهش نیروها به سطح ۹۸۰۰ نفر تا پایان ۲۰۱۴ اعلام کرد و در نهایت این‌که تا ۲۰۱۶ تنها یک نیروی حفاظت از سفارت باقی بماند (Landler, 2014). این خبرها، حاکی از یک خلاء امنیتی، پس از خروج نیروهای امنیتی آمریکا از افغانستان بود و امکان داشت افغانستان با سرنوشتی مشابه عراق که پس از خروج نیروهای آمریکای در دسامبر ۲۰۱۱، گروه‌های رادیکال برای بازستاندن جایگاه‌شان، دست به تلاش‌های زدند، مواجه گردد (Salam, 2014). قابلیت دولت افغانستان جهت دفاع از خود پس از خروج نیروهای نظامی جای سوال دارد. طالبان افغانی درصدد برقراری اتحاد با داعش جهت ایجاد شورشی تازه بود. ریشی ایانگار به نقل از فرمانده میرویس، رهبر حزب اسلامی، در مجله تایمز چنین می‌نویسد: «ما برای آنها (داعش) دعا می‌کنیم و اگر در نحوه کار آنها مشکلی مشاهده نکنیم، به آن‌ها خواهیم پیوست (Iyengar, 2013).

با تشخیص این نکته که حکومت و نیروی امنیتی افغانستان شکننده‌تر از عراق می‌باشد، پس از خروج کامل نیروهای آمریکایی، در برابر اقدامات سازمان‌های تروریستی یا فعالیت آنها در داخل مرزهای شان، قادر به دفاع از خود نخواهند بود. بنابراین علاوه بر جمهوری اسلامی ایران، ترکمنستان، تاجیکستان و چین نیز در مرزهای خود مجدداً مواجه با تهدیدات نوپدید خواهند بود در صورتی که جمهوری اسلامی ایران ابتکار عمل را به‌دست گیرد از طریق ایجاد، ائتلافی جهت تقویت و گسترش مناسبات و همکاری دفاعی امنیتی با کشورهای مذکور، از طریق اعتمادسازی، تنش‌زدایی، امنیت‌سازی و تولید قدرت، نقش مهمی در ایجاد ثبات و امنیت پایدار در منطقه خواهد داشت و بدین ترتیب از طریق دیپلماسی دفاعی نه تنها با تهدیدات نوپدید منطقه‌ای مقابله نموده بلکه روابط خود را کشورهای عضو پیمان شانگهای مستحکم‌تر نموده و راه دست‌یافتن به عضویت دائم خود در این پیمان را هموارتر نموده است.

پاکستان

پاکستان در رتبه‌بندی شاخص‌های کشورهای شکننده در ردیف دهم از میان ۱۷۸ کشور قرار دارد و علت وخامت وضعیت پاکستان در رتبه‌بندی شاخص‌های صندوق برای صلح، به‌دلیل نارضایتی‌های شدید مردم این کشور از نخست‌وزیر سابق خود، راجا پرویز اشرف (پرویز مشرف) بود که در ماه ژانویه علی‌رغم این‌که در مقام صدارت بود به اتهام فساد در اقدامات

مربوط به ۲۰۱۰ دستگیر شد. همچنین، این رتبه‌بندی پایین نتیجه تعداد زیاد بمب‌گذاری‌ها در طول سال بوده است. از جمله، حمله انتحاری ماه سپتامبر به مسیحیان می‌باشد که مسئولیت آن را طالبان بر عهده گرفت. طی یک حمله انتحاری دو نفره، بیش از ۸۰ نفر در کلیسای پیشاور کشته شدند. این حمله انتحاری در تاریخ پاکستان جزو مرگبارترین حملات بود (The Fund for Peace, 2014) و با توجه به داده‌های موسسه اقتصاد و صلح رتبه چهارم را از جهت تعداد افراد کشته شده بر اثر اقدامات تروریستی به خود اختصاص داده است (The institute for economics & peace, 2015: 23). گزارشاتی وجود دارد که طالبان پاکستان از داعش حمایت می‌کرد. در بیانیه‌ای که توسط سخنگوی طالبان شاهیید الله شاهیید منتشر شد، وی اعلام کرد: همه مسلمانان در جهان انتظارات زیادی از داعش دارند، ما با شما هستیم. ما مجاهدین (مبارزان) برای مبارزه در اختیار شما قرار می‌دهیم و از هیچ‌گونه حمایت ممکنه دریغ نمی‌کنیم (Al Arabiya, 2014). کاملا روشن است که داعش در میان افراط‌گرایان درون دولت طرف‌دارانی را به دست آورده و تمایل به انجام عملیات در پاکستان را دارند. دولت پاکستان زمانی متوجه خطر شد که، یک یادداشت مخفی حاوی اطلاعاتی از اهداف داعش در مرزهای پاکستان را بدست آورد. به گفته مجیب احمد از ان.بی.سی، یادداشت حاوی جزئیاتی در مورد برنامه‌ریزی استراتژیک یک حمله ایذائی ۱۰ نفره، به‌همراه یک طرح جامع جنگ علیه ارتش پاکستان و تلاش برای پیوستن به نیروهای شبه‌نظامی محلی با هدف وارد آوردن تلفات به یگان‌های ارتش پاکستان که در عملیات ضرب آژب شرکت می‌کردند، بود (Ahmed, 2014). در صورت بروز تهدیدات نوپدید از جانب کشور پاکستان علاوه بر جمهوری اسلامی ایران، هند و چین نیز در مرزهای خود مواجه با چالش خواهند. ائتلاف سه جانبه جمهوری اسلامی ایران، چین و هند جهت مقابله با سازمان‌های تروریستی، موجب بهبود جایگاه ایران در منطقه خواهد شد.

یمن

یمن در رتبه‌بندی شاخص‌های کشورهای شکننده صندوق برای صلح، دارای رتبه هشتم از میان ۱۷۸ کشور می‌باشد (The Fund for Peace, 2014) و با توجه به داده‌های موسسه اقتصاد و صلح رتبه دوم را از جهت تعداد افراد کشته شده بر اثر اقدامات تروریستی به خود اختصاص داده است (The institute for economics & peace, 2015: 26). علی‌رغم کمک ۶۰۰ میلیون دلاری آمریکا به دولت یمن، ناکامی دولت یمن در پرداختن به مسائل پیش‌پا افتاده، دولت حاکم و ریاست جمهوری هادی را به سمت سقوط هدایت کرده و ظرفیت و تعهد دولت در دراز مدت در مبارزه با شبه‌نظامیان، سوال برانگیز شده است (Almosawa, 2014). در حالی که حکومت یمن تقلا می‌کرد، شکل صحیحی از خودگردانی را مورد شناسایی قرار دهد، داعش، حمایت القاعده شبه جزیره عرب را بدست آورده بود. القاعده شبه جزیره عرب اعلام کرد که همبستگی ما با برادران مسلمان در عراق علیه جنگ صلیبی است. خون و مجروحین آنها از ما می‌باشد و ما قطعا از آنها حمایت خواهیم کرد. القاعده از احساسات جدایی‌طلبانه در یمن، که توسط سرکوب‌های امنیتی و حاشیه‌سازی سیاسی تشدید شده بود، سوءاستفاده می‌کرد (Almosawa, 2014). هر چند کشته‌شدن احتمالی رهبر داعش، بکر البغدادی، در حملات هوایی القیام در ۸ نوامبر ۲۰۱۴، پیشرفتی خوبی برای نیروهای درگیر با داعش بود، ولی با بررسی تاریخی داعش شبه جزیره عرب و دولت اسلامی عراق و شام، می‌توان به این نتیجه دست یافت که این به‌معنای بازداشتن گروه تروریستی از دست‌یابی به هدف‌شان نخواهد بود. در طی ۱۲ سال، ۱۰۶ حمله هوایی با استفاده از پهپاد صورت گرفت که منجر به کشته شدن ۵۲۵ تروریست شد؛ از جمله انور العوالکی، یکی از تروریست‌های برجسته آمریکایی‌تبار القاعده که در این حملات کشته شد (Griffin, 2011).

چالش‌های دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران

با توجه به وجود کشورهای ناکارآمد در خاورمیانه و گسترش سازمان‌های تروریستی فراملی در داخل مرزهای کشورهای همسایه ج.ا.ایران، تهدیدات نوپدیدی بر [منافع و امنیت ملی] جمهوری اسلامی ایران تاثیرگذار خواهند بود. چرخه‌های تهدیدات امنیتی یکی از مهم‌ترین چالش‌های نوپدید دیپلماسی دفاعی ج.ا.ایران می‌باشد که موجب بروز فضای امنیتی در منطقه شده است. همچنین روابط جمهوری اسلامی ایران با سایر کشورهای منطقه را بغرنج کرده است (The Institute for Economics & Peace, 2015: 59). کشورهای منطقه با از دست دادن قدرت و اقتدار مرکزی خود، بستر مناسبی را جهت ورود سازمان‌های تروریستی فراملی فراهم می‌کنند و در نتیجه جهت تامین امنیت منطقه، قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در این کشورها حضور پیدا می‌کنند. این وابستگی دولت‌های شکننده به قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای موجب بروز چرخه امنیتی می‌شود پیدایش گروه‌های تروریستی، رشد جرائم سازمان‌یافته و در نتیجه بروز چرخه امنیتی در منطقه از مهم‌ترین مصادیق تهدیدات نوپدید در منطقه است. حضور قدرت‌های فرامنطقه‌ای در خاورمیانه نه تنها ثبات و آرامش ایجاد نکرده، بلکه نسبت به سال‌های قبل بر بی‌ثباتی و ناآرامی در منطقه افزوده است. در همین زمینه بر اساس آمار موسسه صلح و اقتصاد، کشورهای عراق و سوریه از بین ۱۶۲ کشور، به ترتیب جایگاه ۱۶۱ و ۱۶۲ را در زمینه صلح و ثبات دارند. عراق و سوریه از جمله ناامن‌ترین کشورها هستند که در آنها روند صلح و امنیت با چالش زیادی روبروست که بر دیگر کشورهای همسایه در خاورمیانه تاثیرگذار هستند.

نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که محوریت تحولات کلیدی عرصه بین‌المللی پس از دوران جنگ سرد با بروز تهدیدات نوپدید و سازمان‌های غیردولتی بود که عرصه‌های جدیدی برای فعالیت نیروی نظامی ایجاد کرده بود و دیپلمات‌های نظامی با هدف تاثیرگذاری بر محیط بین‌المللی و ایجاد روابط بین نیروهای نظامی ابتکار عمل را در اختیار گرفتند، دغدغه اصلی محیط امنیتی بین‌المللی شبه‌نظامیان، جنگ‌سالاران و جنبش‌های افراطی مذهبی می‌باشد که با سوءاستفاده از خلاء امنیتی درون کشورهای شکست‌خورده و ناکارآمد، چالش‌های امنیتی نوپدیدی به عرصه بین‌الملل وارد می‌کنند که مستلزم پاسخ‌های نظامی متفاوتی می‌باشند.

در منطقه خاورمیانه و شمال افریقا (منا) جمهوری اسلامی ایران با کاربست موثر دیپلماسی دفاعی در راستای منافع و امنیت ملی از طریق ایجاد ائتلاف جهت تقویت و گسترش مناسبات و همکاری‌های دفاعی امنیتی با سایر قدرت‌های منطقه‌ای، از طریق ایجاد اعتماد، تنش‌زدایی، امنیت‌سازی و تولید قدرت، نه تنها می‌تواند نقش مهمی در ایجاد ثبات و امنیت پایدار در منطقه منا بعهده گیرد، و بدین ترتیب با تهدیدات نوپدید منطقه‌ای مقابله نماید، بلکه روابط خود را با سایر کشورهای منطقه مستحکم‌تر می‌نماید.

کشورهای افغانستان، پاکستان و یمن دارای پنج نقطه مشترک هستند:

یک؛ دولت‌های هر سه کشور، نه تنها کنترل همه جانبه‌ای بر جمعیت خود ندارند، بلکه توانایی تامین امنیت در برابر تهدیدات خارجی را نیز ندارند.

دو؛ بطور مقایسه‌ای، هر سه در میان کشورهای ناپایدار جهان و در ردیف بالای فهرست شاخص کشورهای شکننده صندوق برای صلح قرار دارند.

سه؛ افغانستان، پاکستان و یمن همواره با حضور گروه‌های افراطی، که هدف آنها سرنگونی هیات حاکمه می‌باشد، در چالش هستند.

چهار؛ در هر سه کشور، گروه‌های تروریستی وفاداری‌شان را به داعش اعلام کردند.

پنج؛ با توجه به این مشاهدات، می‌توان توجیه کرد که هر سه کشور در معرض خطر نسبتاً زیادی هستند که، داعش یا سازمان‌های تروریستی فراملی در داخل مرزهای‌شان مستقر گردد.

بنابراین این احتمال وجود دارد که سازمان‌های تروریستی، همراه با هم‌دستان جدید خود در کشورهای منطقه، به دنبال استفاده از یک خلاء امنیتی مشابه آنچه که در عراق یافت شد، باشند.

در صورتی که داعش به سمت افغانستان حرکت کند، جمهوری اسلامی ایران فرصت بیشتری برای ارزیابی دقیق اهداف احتمالی آن در منطقه و همچنین ارزیابی ظرفیت دفاعی افغانستان، پاکستان و یمن به منظور دفاع از خود در برابر این تهدید را خواهد داشت.

را‌ه‌حل احتمالی، این است که جمهوری اسلامی ایران، با توجه به ماهیت موقعیت ژئواستراتژیک، ژئوپولیتیک و ژئواکونومیک خود و تجربه هماهنگی و همکاری با سایر قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، در جهت از بین بردن سازمان‌های تروریستی و داعش، در کشورهای افغانستان، عراق و سوریه دارد، می‌بایست اقدام به تقویت و گسترش مناسبات و همکاری دفاعی با کانون‌های قدرت منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، از طریق ایجاد سیستم‌های امنیتی منطقه‌ای جهت مقابله با تهدیدهای نوپدید نماید.

دستگاه‌های دیپلماسی و نظامی جمهوری اسلامی ایران با جهت‌گیری در راستای منافع و امنیت ملی، و تبلورشان در مفهوم دیپلماسی دفاعی، قادر خواهند بود از طریق ائتلاف با قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای بر تهدیدات نوپدید غلبه کنند. هر چند که فکر همکاری با قدرت‌های فرامنطقه‌ای موجب آشفتگی بسیاری در عرصه داخلی و بین‌المللی می‌شود، ولی شاید جمهوری اسلامی ایران گزینه مناسب‌تری نیز نداشته باشد، بویژه آن که سایر کشورهای منطقه انگیزه جدی جهت برچیده شدن جنبش‌های افراطی مذهبی را ندارند. جمهوری اسلامی ایران با نادیده گرفتن توانایی قدرت‌های فرامنطقه‌ای برای حضور نظامی فعال و معتبر در منطقه، میزان قابل توجهی از نیروی انسانی و قدرت آتش را که می‌تواند در راستای اهداف خود در جهت مقابله با تروریسم بکار ببندد، را از دست می‌دهد. جمهوری اسلامی ایران باید در پی ایجاد یک استراتژی جامع برای مقابله با جنبش‌های افراطی مذهبی در منطقه خاورمیانه باشد.

۱. عسگری، محمود و دیگران (۱۳۹۲) **دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران**، تهران. انتشارات مرکز آموزشی و پژوهشی سپهبد شهید صیاد شیرازی.
۲. قاسمیان، علی، فلاح‌نژاد، علی (۱۳۸۷) «استراتژی جنگ پیشگیرانه ایلات متحده آمریکا علیه عراق در بوته نقد»، **فصلنامه مطالعات سیاسی**، شماره ۲، صص ۱۲۰-۱۰۳.
۳. یزدان‌فام، محمود (۱۳۸۶) «ضربه نخست: حمله پیش‌دستانه و پیش‌گیرانه در سیاست امنیت ملی آمریکا»، **فصلنامه مطالعات راهبردی**، سال دهم، شماره دوم، مسلسل ۳۶، صص ۳۹۸-۳۸۳.

ب) لاتین

1. Berridge, G.R., Soper K. M.& Otte, T., G. (2001). **Diplomatic Theory from Machiavelli to Kissinger**, New York. Palgrave Publishers Ltd.
2. Cottey, A.& Forster, A. (2004) **Reshaping Defence Diplomacy: New Roles for Military Cooperation& Assistance**, London, Oxford University Press.
3. Constantinou, M., C., Kerr, P.& Sharp, P. (2016) **The SAGE handbook of diplomacy**, London. SAGE Publications Ltd.
4. Cooper, F., A., Heine, J.& Thakur, R. (2013) **The Oxford handbook of modern diplomacy**, Oxford. Oxford University Press.
5. Dawson, M.& Omar, M (2015) **New Threats& Countermeasures in Digital Crime& Cyber Terrorism**, Hershey. IGI Global.
6. Dawoody, R., A (2016) **Public Administration, Governance& Globalization Eradicating Terrorism from the Middle East, Policy& Administrative Approaches, Switzerland**. Springer International Publishing.
7. Fonseca, B., Rosenm, D., J (2017) **the new us security agenda: trends& emerging threats**, Gewerbestrasse, Springer Nature.
8. Kane, C.& Murauskaite, E (2014) **Regional Security Dialogue in the Middle East Changes, challenges& opportunities**, Lodon-New York. Routledge.
9. Krahnann, E (2015) **new threats& new actors in international security**, New York. Palgrave Macmillan.
10. Kaufman, G.m R (2007) **in defense of the Bush doctrine, Kentucky**. The University Press of Kentucky.
11. Jacoby, T., A.& Sasley, E (2002) **Redefining security in the Middle East**, Manchester. Manchester University Press.
12. Nicholson, H (1963) **Diplomacy**, Oxford. Oxford University Press.
13. Patrick S (2011) **Weak links: fragile states, global threats& international security**, Oxford. Oxford University Press.
14. Pigman, G., A (2010) **Contemporary Diplomacy**, Cambridge. Polity.

15. Sending, O., J., Pouliot, V. & Neumann, B., I (2011) **Diplomacy & the making of world politics**, Cambridge. Cambridge University Press.
16. Sharp, M. & Agboluaje, A. (2004) **Science & society in the face of the new security threats**, Amsterdam. IOS Press.
17. Sharp, P. (2009) **Diplomatic Theory of International Relations**, Cambridge. Cambridge University Press.
18. Steiner, H., B. (2004) **Collective preventive diplomacy a study in international conflict management**, New York. State University of New York Press.
19. Tow, T., W. & Taylor, B (2013) **Bilateralism, Multilateralism & Asia-Pacific Security Contending cooperation**, Abingdon. Routledge.
20. Fetic G .S (2014) "Fields of classic diplomacy with which defence diplomacy interacts horizontally. Preventive diplomacy, coercive diplomacy", **revista academiilor forțelor terestre NR. 1 (73)/2014** pp. 10-16.
21. Switek, G. (2012) "The nexus between public diplomacy & military diplomacy in foreign affairs & defense policy," **Connections: The Quarterly Journal**, 11(2), pp. 79-89.
22. Ahmed, M., 2014. "ISIS has Master Plan for Pakistan, Secret Memo Warns." NBC News. See also URL <http://www.nbcnews.com/storyline/isis-terror/isis-has-master-plan-pakistan-secret-memo-warns-n244961>.
23. Al Arabiya, 2014. "Pakistani Taliban Vow Support for ISIS Fighters." Al Arabiya News. October 5, 2014. See also URL <http://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2014/10/05/Pakistan-Taliban-pledges-support-to-ISIS-.html>.
24. BBC News Middle East, 2014. "Syria Iraq: The Islamic State Militant Group," See also URL <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-24179084>.
25. Boot, M. 2012: "What it will take to Secure Afghanistan." Council on Foreign Relations. June 2012. Available at: <http://www.cfr.org/afghanistan/take-secure-afghanistan/p28587>.
26. Brookings Institute, 2013. Susan E. Rice, "The new national security strategy: focus on failed states," See also URL <https://www.brookings.edu/research/the-new-national-security-strategy-focus-on-failed-states/>.
27. CNN Library, 2004. ISIS Fast Facts, See also URL <http://www.cnn.com/2014/08/08/world/isis-fast-facts/>.
28. Institute for economic & peace, 2015. "The global peace index," See also URL http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2015/06/Global-Peace-Index-Report-2015_0.pdf.
29. Institute for economic & peace, 2015. "The global terrorism index," See also URL <http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2015/11/Global-Terrorism-Index-2015.pdf>.
30. National Post, 2014. "Fort Hood Shooter Nidal Hasan writes letter to ISIS asking to join their terror group." National Post. August 29, 2014, See also URL <http://news.nationalpost.com/2014/08/29/fort-hood-shooter-nidal-hasan-writes-letter-to-isis-asking-to-join-their-terror-group/>.

31. Rotberg, R., 2003. "Failed States, Collapsed States, Weak States: Cause & Indicators," State Failure & State Weakness in a Time of Terror, (Washington, DC: Brookings, 2003), See also URL
32. http://www.brookings.edu/press/books/chapter_1/statefailureandstateweaknessinatimeoferror.pdf.
33. The Fund for Peace, 2014. "Fragile states index & cast framework methodology", See also URL <http://www.fundforpeace.org/global/?q=indicators>.
34. The Fund for Peace, 2014. "Failed State Index: The Troubled Ten", See also URL <http://library.fundforpeace.org/fsi14-fragile10-2>.
35. The Fund for Peace, 2014. "The Fragile States Index 2014," See also URL <http://ffp.statesindex.org/>.
36. The Fund for Peace. 2011. "The Failed State Index 2011 Interactive Grid", See also URL <http://www.fundforpeace.org/global/?q=fsi-grid2011>.
37. The Fund for Peace, 2005. "The Failed States Index 2005", See also URL <http://ffp.statesindex.org/rankings-2005-sortable>.
38. U.S. Department of State, 2001. "Background note: Afghanistan," last modified November 28, 2001, See also URL <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5380.htm>.
39. White House, 2006. "The National Security Strategy of the United States of America," See also URL <http://www.comw.org/qdr/fulltext/nss2006.pdf>

پروفیسر شہناز گل خان
پرنسپل جامعہ اسلامیہ اسلامیہ